

METODOLOGICZNO – METODYCZNE WYTYCZNE

w sprawie przygotowywania pracy dyplomowej

na kierunku pedagogika

- studia 1. stopnia

- studia 2. stopnia

Opracował:

Prof. nadzw. dr hab. Jan Grzesiak

janq@amu.edu.pl

Kalisz – Konin 2013

Uwagi wstępne

Podstawowym celem seminarium jest opanowanie umiejętności samodzielnego opracowywania edytorskiego tekstu pracy dyplomowej spełniającej wymogi poprawności metodologicznej i będącej zarazem jedną z podstaw do zakwalifikowania jej autora do egzaminu dyplomowego oraz nadania tytułu zawodowego licencjata. Sprzyja temu interaktywny charakter zajęć seminaryjnych¹, przed którymi stawiane są cele szczegółowe:

- poznanie procedur i sposobów opracowywania pracy dyplomowej o charakterze diagnostycznym – projektującym (i ewaluacyjnym),
- ukształtowanie u studentów praktycznych umiejętności opracowywania konceptualizacji empirycznych badań w obszarze edukacji na gruncie rozeznania w literaturze pedagogiczno-psychologicznej i socjologicznej,
- wdrażanie studentów do analitycznego i refleksyjnego poznawania interdyscyplinarnej wiedzy naukowej z zakresu obranej problematyki własnej pracy dyplomowej, ukierunkowanej na realizację celu poznawczego i praktycznego, z uwzględnieniem aktualnych kontekstów społecznych,
- przygotowywanie studentów, jako przyszłych nauczycieli, do samodzielnego projektowania i przeprowadzania badań edukacyjnych uzasadnionych potrzebami społecznymi i opracowanie w formie pracy dyplomowej.

Przestrzeganie zasady seminaryjności sprzyja wzajemnemu wspomaganianiu i wspieraniu się seminarzystów w okresie między kolejnymi seminariami poza bezpośrednim kontaktem z promotorem. Wskazane jest, aby poza seminariami, zwłaszcza w sytuacjach stwarzających określone wątpliwości, seminarzyści wspomagali się nawzajem.

Praca dyplomowa - pisana pod kierunkiem opiekuna naukowego powinna stanowić krytyczne i twórcze przedstawienie wybranej sytuacji problemowej w obszarze rzeczywistości nakreślonej ramami studiów, odzwierciedla własną badawczą realizację jej oceny i propozycji rozwiązania. Wymienione cele zrealizowane być winny według założeń metodologicznych, z poprawnym wykorzystaniem aparatury pojęciowej i dokumentacji bibliograficznej, wymogami edytorskimi, a także z poszanowaniem praw autorskich.

Opiekun naukowy (promotor) podczas prowadzonych ze studentami seminariów duży akcent powinien położyć na:

- zaprezentowanie przez studentów wielu możliwych do zastosowania metod rozwiązywania zadań,
- ukierunkowanie metodologiczno-metodyczne w rozwiązywaniu problemów badawczych postawionych w pracy,
- wyrabianie wśród seminarzystów kompetencji określonych w sylabusie przedmiotu studiów.

Praca dyplomowa jest wskaźnikiem dojrzałości i samodzielności studenta w rozwiązywaniu problemów badawczych i stanowi zarazem odzwierciedlenie poziomu opanowania przez studenta wiedzy, umiejętności, a także kompetencji społecznych określonych krajowymi ramami kwalifikacji

¹ Seminarium (łac. *seminarium* - szkółka roślin) – jest jedną z form (oraz metod) kształcenia w uczelni, polegającą na czynnym uczestnictwie studentów (seminarzystów), którzy w warunkach niewielkiej grupy samodzielnie opracowują część zagadnień poruszanych na seminarium i następnie przedstawiają swoje opracowania, jak również biorą aktywny udział w dyskusji nad danym zagadnieniem - wykazując się posiadaną wiedzą i doświadczeniem. Tak więc seminaryjność sprzyja integracji więzi seminarzystów, a także ich samokontroli czy autokorekty ze względu na wspólny cel i zadanie, jakim jest efektywne przygotowanie się do egzaminu dyplomowego i uzyskanie tytułu licencjata. Czynne uczestnictwo wszystkich członków grupy seminaryjnej jest specyficzną cechą seminarium w odróżnieniu od konsultacji indywidualnych, podczas których student nie ma możliwości porównywania swoich wytworów związanych z pisaniem pracy dyplomowej zarówno co do merytorycznej, jak i metodologicznej czy edytorskiej strony pracy. Dyskusje, a także uwagi, wskazówki mające miejsce podczas seminarium pod kierunkiem promotora - na zasadzie analogii odnoszą się do wszystkich poszczególnych uczestników seminarium, czego nie można odnieść do indywidualnej konsultacji (z jednym z seminarzystów) czy konsultacji zbiorowej (z podgrupą seminarzystów). Seminarium stanowi niewątpliwie wartościową formę kształcenia, będącą w relacji z wyróżnionymi formami konsultacji.

(kompetencji). Są one przedmiotem weryfikacji podczas wizytacji Polskiej Komisji Akredytacyjnej, a zatem jakość seminariów oraz jakość (wartość) napisanej pracy dyplomowej winna być na jak najwyższym poziomie. W tym zakresie sprzyja studentom możliwość przystąpienia do konkursu na najlepszą pracę dyplomową (ogłaszanego przez władze uczelni, a także przez inne instytucje).

I. Tematyka i charakter prac dyplomowych

Tematyka prac powinna być zgodna z kierunkiem studiów i tym samym umiejscowiona w obszarze zagadnień pedagogicznych bądź dyscyplin pokrewnych – adekwatnie do studiowanej specjalności. Temat pracy jest przedmiotem wspólnego ustalania promotora oraz studenta – seminarzysty, a zarazem winien stanowić odzwierciedlenie zainteresowań studenta (oraz promotora) czy ewentualnie zapotrzebowania społecznego o określonym zasięgu lokalnym w skali uczelni, szkoły czy regionu.

Tytuł pracy powinien być określony precyzyjnie przy jednoczesnym zachowaniu zwięzłego brzmienia. Szczególną uwagę należy zwracać na dobieranie słów kluczowych, co ma duże znaczenie dla jednoznacznego rozumienia zapisu w tytule pracy i tym samym dla ukierunkowania piszącego pracę. Zbyt ogólnikowe sformułowania tematów nie sprzyjają owemu ukierunkowaniu i koncentracji autora pracy na wszystkich etapach jej pisania. Wymaga to rozróżniania oraz starannego eksponowania dwóch elementów, jakimi są przedmiot pracy oraz zakres pracy. W redagowaniu tematu pracy oraz spisu treści (a w ślad za tym całej zawartości treściowej pracy) należy zwracać dużą uwagę na to, aby te same słowa kluczowe występowały zarówno w temacie pracy oraz w zagadnieniach poruszanych w tekście pracy. W konsekwencji treść pracy powinna być w pełni zgodna z jej tytułem. Dla zilustrowania niech posłużą następujące przykłady:

a) temat „*Udział dzieci i młodzieży w ruchu harcerskim*” sformułowany jest niepoprawnie ze względu na brak określonego zakresu, podczas gdy przedmiotem pracy, jest w tym przypadku „ruch harcerski”. Temat ten wymaga doprecyzowania, co można uczynić różnymi sposobami, które zostaną pokazane w kolejnych poniższych sformułowaniach;

b) temat „*Uczestnictwo uczniów klas IV – VI w ruchu harcerskim w Szkole Podstawowej w*” wyraziście eksponuje zarówno przedmiot pracy (kolor czerwony) jak i zakres (kolor niebieski). Ten temat można jeszcze bardziej doprecyzować poprzez wskazanie oprócz miejscowości także okresu w latach, a wówczas temat przyjąłby brzmienie: *Uczestnictwo uczniów klas IV – VI w ruchu harcerskim w Szkole Podstawowej w Przypadkowie w latach 2010 – 2015*”;

c) temat „*Stosowanie metodyki pracy zuchowej w klasie IIa Szkoły Podstawowej w Przypadkowie w roku szkolnym 2013/2014*” jeszcze bardziej akcentuje ograniczenie zakresu pracy diagnostycznej do jednej klasy we wskazanym roku szkolnym. W tym przypadku ukierunkowanie piszącego pracę sprowadza się do objęcia badaniami jednej grupy dzieci (populacji) uczęszczających do wskazanej klasy.

Ze względu na zapotrzebowanie uczelni i aspekt społeczny można zasugerować tematy prac dyplomowych jako preferowane – także pod kątem udziału w konkursie ogólnouczelnianym „*na najlepszą pracę dyplomową*”. Ilustrują to następujące przykłady:

Preferowane tematy prac dyplomowych na rok akademicki 2013/2014 (prace konkursowe)	Sugerowane techniki badawcze
<i>Ewaluacja praktyki pedagogicznej przez studentów przygotowujących się do pracy w zawodzie nauczyciela dzieci w toku studiów w</i>	Wywiady, testowanie, analiza dokumentacji, ankietowanie
<i>Konstruowanie nowatorskich rozwiązań metodycznych przez studentów przygotowujących się do pracy na stanowisku nauczyciela języka angielskiego w toku studiów w</i>	Obserwacja, wywiady, analiza dokumentacji, ankietowanie
<i>Mentoring i poradnictwo w edukacji studentów przygotowujących się do pracy w zawodzie nauczyciela dzieci w toku studiów w</i>	Wywiady, obserwacja, analiza dokumentacji, ankietowanie

<i>Organizowanie i skuteczność pracy własnej studentów przygotowujących się do pracy w zawodzie nauczyciela w toku studiów na kierunku w</i>	Obserwacja, wywiady, analiza dokumentacji, ankietowanie
<i>Organizowanie i skuteczność udziału w e-learningu studentów przygotowujących się do pracy w zawodzie nauczyciela dzieci (danego przedmiotu nauczania) w toku studiów w</i>	Testowanie, wywiady, analiza dokumentacji, ankietowanie
<i>Organizowanie i skuteczność aktywności badawczej studentów przygotowujących się do pracy w zawodzie nauczyciela dzieci (danego przedmiotu nauczania) w toku studiów w</i>	Obserwacja, wywiady, analiza dokumentacji, ankietowanie

Procedura wyboru i ustalania tematu pracy dyplomowej jest przyporządkowana zadaniowo każdemu z promotorów przydzielonych grup seminarzystów. Ze względu na idee rozwijania ruchu naukowego wśród studentów, dużego znaczenia nabiera zagadnienie kształtowania kompetencji badawczych studentów, a w konsekwencji podejmowania przez nich pisanie prac dyplomowych z uwzględnieniem badań empirycznych.

Niebagatelną rzeczą jest wdrażanie wszystkich studentów do poznawania zjawisk pedagogicznych poprzez refleksyjne studiowanie literatury i badawcze „wnikanie” w rzeczywistość edukacyjną poprzez szeroko rozumianą praktykę pedagogiczną. Oznacza to, że do pisanie prac dyplomowych i do prowadzenia badań pedagogicznych studenci winni być przygotowywani od początku studiów w realizacji wszystkich przedmiotów kształcenia ujętych w planach studiów, a wynikających z krajowych ram kwalifikacji oraz standardów kształcenia nauczycieli. Seminaria dyplomowe i prace dyplomowe stanowią kanwę do wyzwalań kompetencji badawczych i piśmienniczych nabytych w znacznym stopniu już wcześniej.

II. Struktura pracy dyplomowej

Ze względu na profil kształcenia na kierunku „pedagogika” praca dyplomowa powinna mieć charakter teoretyczno - empiryczny o nastawieniu badawczo – projektującym. W szczególnie uzasadnionych przypadkach może być zaakceptowana tzw. praca teoretyczna.

Struktura pracy dyplomowej winna obejmować między innymi następujące konteksty:

- 1) Uzasadnienie podjęcia tematyki pracy,
- 2) Określenie celu i problemu badawczego,
- 3) Odzwierciedlenie problemu w literaturze,
- 4) Dobór metod, technik oraz narzędzi badawczych wraz z uzasadnieniem,
- 5) Opis i interpretacje jakościowe uzyskanych danych (efektów) postępowania badawczego,
- 6) Ewaluację osiągniętych efektów w kontekście założeń badawczych wraz z wysunięciem dezyderatów.

Zalecana objętość pracy: praca licencjacka około 50 – 70 stron, zaś praca magisterska około 70 – 100 stron. Należy jednak podkreślić, że o wartości pracy decyduje przede wszystkim stopień rozwiązania problemu badawczego, a nie ogólna liczba jej stron. W strukturze pracy winny być wyróżnione trzy główne części, a mianowicie:

I. analiza (problemowa) literatury adekwatnej do podjętej problematyki (rozdział I, a może być więcej rozdziałów) – około 20 – 25 / 30 – 45 stronic,

II. prezentacja założeń własnego postępowania badawczego (założenia metodologiczne) (rozdział II) – około 6 – 8 / 8 - 10 stronic,

III. odzwierciedlenie problematyki pracy w toku badań własnych (rozdział III, może być więcej niż jeden rozdział) – około 20 – 30 / 32 - 45 stronic.

Spis treści winien być ujęty problemowo i nie powinien zawierać zapisów skrótowych przypominających niekiedy brzmienia haseł encyklopedycznych. Spis treści (plan pracy) powstaje sukcesywnie w miarę kwerendy i analizy adekwatnie dobranej literatury przedmiotu pracy – można zatem przyjąć, że plan pracy w początkowej jest roboczy i ma charakter orientacyjny dopóty, dopóki

student nie będzie miał zebranej prawie kompletnej bibliografii. Nie jest wykluczone, że niektóre tytuły podrozdziałów mogą być niemal identyczne jak tytuły pochodzące z zebranych źródeł bibliograficznych. Układ rozdziałów i podrozdziałów winien być przejrzysty i logiczny, a numeracja stron w spisie treści zgodna z rzeczywistą numeracją poszczególnych stron pracy.

Wstęp stanowi zwięzłe wprowadzenie do problematyki pracy i zawiera między innymi: miejsce badanej problematyki w pedagogice w kontekście słów kluczowych, motyw wyboru tematu pracy, określenie celu i zakresu pracy, ogólną informację o zawartości poszczególnych sekwencji pracy, zwięzłe odniesienie do stopnia wykorzystania zebranej literatury.

Rozdziały wyróżnione w pracy powinny pozostawać w pełnej zgodności ze wstępem i spisem treści pod kątem tytułu pracy. Rekomendowany układ rozdziałów winien być nacechowany refleksyjno-badawczą postawą seminarzysty. Stąd praca powinna mieć charakter analityczny i problemowy, bez zbędnej i nadmiernej kompilacji cytatów, czy też streszczeń wybranych źródeł.

Zwrócimy teraz uwagę na wybrane aspekty tworzenia zawartości treściowej pracy dyplomowej.

III. Wskazówki dotyczące analitycznego opracowania literatury wobec przedmiotu pracy

Przede wszystkim należy podkreślić, że analiza tekstów źródłowych obejmuje dwie płaszczyzny treści publikacji, a mianowicie merytoryczną oraz metodologiczną. Są one z sobą ściśle powiązane, nie mniej jest to nieodzowne w celu dokonania gruntownej analizy lektur oraz ukształtowania własnych refleksji czy nawet krytycznego wnioskowania o nich. Stąd też każdy podrozdział winien być choćby w nikłym stopniu uogólniony. Analogicznie na koniec każdego rozdziału można przewidzieć podrozdział pod nazwą „*Uogólnienia i wnioski*”.

Analizując literaturę od strony merytorycznej dokonujemy selekcji treści wiążących się z tematem naszej pracy, ustalamy, jakie kwestie wchodzące w zakres tematu porusza każdy z autorów oraz wyodrębniamy sądy i twierdzenia autorów dotyczące danych zagadnień. Bardzo uważnie analizujemy terminologię, którą posługują się autorzy. Staramy się przy tym uzmysłwić sobie, jaka jest treść i zakres każdego z podstawowych terminów związanych z tematem pracy oraz jaka jest struktura grupy tych pojęć. Chodzi np. o takie wzajemne relacje między nimi, jak relacja nadrzędności i podrzędności. Analiza nie powinna ograniczać się do rozpatrywania publikacji z punktu widzenia każdej z wyodrębnionych kwestii. Ma to być także analiza całokształtu ujęcia zagadnienia przez wszystkich autorów różnych źródeł dobranych do analizy w danym podrozdziale (rozdziale).

Analizując wypowiedzi w płaszczyźnie metodologicznej, należy zauważyć, w jaki sposób dany autor doszedł do swoich sądów czy w jaki sposób je uzasadnia. Realizacja tego zadania może być bardziej wymagająca, i z tego względu jeszcze bardziej szczegółowo zwrócimy tutaj na to uwagę (choć zapewne nie we wszystkich opracowaniach będą one widoczne i stąd będą pomijane).

Należy zaakcentować charakter porównywanych prac. Ze względu na punkt wyjścia dla toku rozumowania autorów oraz ze względu na stopień ogólności ich stwierdzeń można by mówić o publikacjach teoretycznych, publikacjach opartych na badaniach empirycznych czy też o pracach opartych na spostrzeżeniach i refleksjach z praktyki. Oczywiście, że elementy teoretyczne, uogólnienia sprawozdawcze z badań oraz spostrzeżenia z praktyki mogą występować w każdym opracowaniu, w różnym stopniu. Na przykład w opracowaniu teoretycznym dane z badań empirycznych mogą być przytaczane dla „ilustracji”, czy egzemplifikacji omawianych kwestii.

Zwracamy uwagę na te aspekty analizy, gdyż dane i stwierdzenia z publikacji o zdecydowanie różnym charakterze mają różną wartość naukową. Chodzi więc o to, aby uczyć się odróżniania np. stwierdzeń intuicyjnych od uogólnień wyprowadzonych na podstawie badań empirycznych (uogólnień o różnym zasięgu) oraz od wniosków wyprowadzonych w drodze dedukcji.

W przypadku prac opartych na badaniach empirycznych można brać pod uwagę następujące kryteria:

- a) problematykę badań (w tym hipotezy),
- b) warunki, w jakich przeprowadzano badania,
- c) sposób (strategie, metody, techniki) prowadzenia badań,
- d) zmienne i ich wskaźniki,
- e) cechy badanych jednostek czy zbiorowości,
- f) uzyskane wyniki,
- g) interpretację wyników oraz kwestie niewyjaśnione i dyskusyjne oraz wreszcie
- h) wnioski i dezyderaty wyprowadzone na podstawie tych wyników badań autorskich.

Ponadto w analizie literatury należy zwrócić uwagę na to, czy autorzy wyselekcjonowanych prac podejmują próby scalania wiedzy o danym wycinku rzeczywistości w możliwie spójny system. Mogą pomóc w tym poniższe pytania:

- Czy autorzy wyraźnie stoją na gruncie jakiejś istniejącej już teorii? W publikacjach dydaktycznych mogą stawać choćby na gruncie psychologicznej teorii czynności² czy teorii wielostronnego nauczania i uczenia się³. Chodzi o to, aby zauważyć, czy autorzy odwołują się do twierdzeń i hipotez danej teorii w celu wyjaśnienia badanych procesów, czy posługują się terminologią właściwą dla danej teorii, itd. Analizując w takim kontekście publikacje student może nabierać orientacji w zasadniczych tendencjach rozwoju dydaktyki.

- Czy autorzy wyjaśniają czytelnikowi charakter problemów, które podejmują? Czy są to otwarte problemy naukowe (w tym nie poznanych jeszcze przez naukę)? Czy ich problem polega na weryfikacji hipotez częściowo już potwierdzonych? Czy też jest jakiś problem praktyczny, polegający np. na znalezieniu sposobu postępowania w konkretnej sytuacji dydaktycznej? Świadomość charakteru problemu uzyskuje się dzięki znajomości dorobku nauki w zakresie co do potrzeb poznawczych, kwestii dyskusyjnych itd. Podejmując jakiś problem z pełną świadomością autor nie „wyważa otwartych drzwi” lecz kontynuuje pracę swoich poprzedników.

- Czy efekty swoich badań lub rozważań autor konfrontuje z dotychczasowym dorobkiem nauki?

Po przeprowadzeniu analizy wybranych publikacji możliwe staje się przeprowadzenie analizy porównawczej. Można to dokonywać syntetyzująco wobec wszystkich źródeł, a łatwiej będzie dokonywać tej analizy biorąc pod uwagę kolejne kwestie merytoryczne czy metodologiczne – jedną po drugiej. Stwierdzając duże podobieństwo czy wręcz tożsamość stwierdzeń dotyczących tych samych kwestii, będziemy na ogół upewniali się co do ich zasadności. Natomiast w sytuacjach, kiedy zauważymy różnice, należy zastanowić się nad tym, czym mogą być one spowodowane i czy są to różnice istotne. Przyczyn ewentualnych różnic szukamy m.in. w płaszczyźnie metodologicznej porównywanych prac⁴. Dokonując porównań należy mieć na uwadze m.in. to, że te same terminy mogą mieć u poszczególnych autorów różne znaczenie – i odwrotnie – za różnymi terminami może się kryć ta sama treść. Należy też pamiętać o tym, aby do porównań analitycznych dobierać rzeczywiście porównywalne elementy, a więc np. sądy dotyczące kwestii u autora A i u autora B. Nie można bowiem utożsamiać sądów dotyczących różnych kwestii.

² Zob. np. S. Słomkiewicz, *Nauczanie algorytmiczne a psychologiczna teoria czynności*, PZWS, Warszawa 1972.

³ Zob. np. T. Lewowicki, *Psychologiczne różnice indywidualne a osiągnięcia uczniów*, WSiP, Warszawa 1975.

⁴ Różnice stwierdzeń mogą być spowodowane tym, że każdy z autorów badał zbiorowość o innych cechach, np. bardzo zróżnicowane klasy. Te same sformułowania u różnych autorów mogą być odmiennie uściśnione i sprowadzone do pewnych zakresów np. dotyczą uczniów nadpobudliwych lub uzdolnionych (lub jednocześnie uzdolnionych i nadpobudliwych).

IV. Wskazówki dotyczące redagowania pracy dyplomowej

1. W tworzeniu pracy dyplomowej szczególną uwagę należy zwracać na konstrukcję pracy – na układ poszczególnych części, akapitów i zdań. Ma to być tekst bez przeskoków myślowych, bez zbędnych powtórzeń oraz z wyraźnie zaznaczonymi przejściami do kolejnych partii treściowych.

2. Poszczególne części pracy muszą być proporcjonalne – bez partii nadmiernie poszerzonych lub ujętych za bardzo skrótowo w porównaniu z innymi. Ogólna struktura pracy została w części II niniejszych wytycznych.

3. Dbłość o stronę językową pracy dyplomowej winna być w interesie każdego seminarzysty od początku pisania pracy. Strona językowa pracy dyplomowej wymaga bowiem należytej troski, z uwzględnieniem interpunkcji, przy czym nie należy zapominać o tym, że w każdym przypadku zdanie jest zakończone kropką (za wyjątkiem tytułu pracy). Należy pamiętać też o tym, że w przypadkach zdań opatrzonych przypisami czy cudzysłowami ostatnim znakiem w zdaniu jest zawsze kropka.

4. Treść i układ pracy musi być zgodny ze spisem stron. W tekście pracy nie robimy żadnych wyróżnień, oprócz pogrubień tytułów rozdziałów i podrozdziałów.

5. W założeniach badawczych należy preferować podejście triangulacyjne w doborze technik badawczych – stąd też zaleca się, aby badania empiryczne były prowadzone przy zastosowaniu co najmniej dwóch technik badawczych, co powinno przyczynić się do podniesienia poziomu analizy jakościowej uzyskanych wyników badań. W żadnym przypadku badanie studenckie nie powinno ograniczać się tylko do obrania jednej techniki badawczej (np. tylko ankietowania).

6. W strukturze treści pracy nader istotne jest to, aby na każdy sformułowany problem badawczy w części empirycznej został przeznaczony oddzielny podrozdział, a na koniec każdego z tych podrozdziałów zamieszczone są uogólnienia pozwalające na syntetyczną odpowiedź na dany problem czy też na stwierdzenie tego, a jakim stopniu została potwierdzona dana hipoteza (odpowiadająca danemu problemowi).

7. Akapity, wcięcia oraz odstępy winny być w całej pracy jednolite. Jedynie między podrozdziałami stosujemy nieco większą interlinię.

8. Przypisy winny być jednolicie w całej pracy u dołu strony według zasad stosowanych w publikacjach naukowych – wskazane jest przy tym wzorowanie się na najnowszych wydawnictwach (czy określonych przez władze uczelni).

9. Wylizanki i cytaty oraz duża objętość części omawiającej literaturę sprzyja potęgowaniu wskaźnika "plagiatu" - stąd warto pisać stosownie więcej szczegółowych danych z badań własnych, a także własnych interpretacji i uogólniania. Uwagi te odnoszą się także do rozdziału metodologicznego, którego przeważająca część winna być przeznaczona na prezentowanie tego, co określa tytuł rozdziału, czyli przede wszystkim przyjęte przez siebie założenia metodologiczne wobec tematu pracy (tzw. konceptualizacja badań własnych).

10. W bibliografii winno być miejsce na artykuły i książki z ostatnich lat o tematyce adekwatnej lub zbliżonej do tematu pracy. Nie powinno zabraknąć źródeł z zakresu ewaluacji i innowatyki edukacyjnej (mamy przecież stanowiące w tym zakresie przedmioty w toku studiów oraz cykle konferencji „ewaluacja i innowacje w edukacji”).

11. Wskazane jest, aby na gruncie swoich badań w uogólnianiu poszczególnych podrozdziałów uwzględnić projektujące propozycje zmian dla poprawy stwierdzonego stanu w badanym wycinku rzeczywistości edukacyjnej. Wysuwanie dezyderatów jest powiązane z przedmiotem studiów, jakim jest „projektowanie dydaktyczne...”

12. Struktura prac wymaga, aby tzw. część teoretyczna nie była nadmiernie rozrośnięta względem części empirycznej z badań własnych - stąd zalecane jest uzupełnianie swoich opisów badawczych o charakterze jakościowym adekwatnie do problemów badawczych oraz do spisu treści.

13. W rozdziale omawiającym własne badania i ich rezultaty oprócz analizy wskaźników ilościowych (np. tabelki, czy wykresy) należy zadbać o analizę jakościową, ich interpretacje oraz ewaluację wraz z dezyderatami czy wnioskami (bądź postulatami). Opisy wyników badań własnych winny zawierać jak najwięcej dowodów (i szczegółowych opisów sytuacji edukacyjnych) na to, co

określa temat pracy, przy czym wszelkie hasła i idee oraz liczby na wykresach nie są żywym odbiciem zachowań badanych podmiotów (najczęściej dzieci, czy małe grupy osób). Stąd cenne jest przytaczanie sytuacji oraz uogólnianie wobec sformułowanych problemów (hipotez).

Zakończenie zawiera jakoby „rzut oka wstecz”, w tym przede wszystkim najważniejsze wnioski i uogólnienia, postulaty - dezyderaty oraz ewentualne osobiste refleksje i zasygnalizowanie możliwości rozwiązań w nieodległej przyszłości.

Bibliografia, czyli spis wykorzystanych przez autora źródeł i opracowań, stanowi ważną część pracy choćby ze względu na jego informacyjny charakter ze względu na zakres jak i na przedmiot tematu pracy. Część literatury ma na tyle uniwersalne znaczenie, że może odnosić się do tematów prac o odmiennym przedmiocie, a tym samym spis bibliograficzny może mieć znaczenie źródłowe dla innych osób jako czytelników analizowanej pracy. Odnosi się to zarówno do prac dyplomowych jak i do publikacji naukowych.

Zalecana ilość źródeł bibliograficznych w pisaniu prac licencjackich i magisterskich winna wynosić odpowiednio 40 – 60 oraz 60 – 90 pozycji, przy czym artykuły winny stanowić bynajmniej jedną trzecią ogółu cytowanych źródeł. Oczywiście, w bibliografii należy zamieszczać tylko literaturę cytowaną w pracy.

Inne dodatki. Praca może również zawierać inne materiały informacyjno-pomocnicze np. aneksy, wykaz tabel, rysunków, zdjęć, skrótów.

Wymogi edytorskie stanowią istotne kryterium oceny wartości napisanej pracy. Są one przedmiotem stosownych dyrektyw określanych przez uczelnie, a szerzej także przez wydawnictwa – a wynika to bezpośrednio z metodologicznych przesłanek pisania pracy badawczej. Z tego względu należy dostosowywać się do stawianych wymagań, mających charakter porządkujący i obligatoryjny wobec wszystkich autorów na zasadzie równości⁵.

Dla przejrzystości i ułatwienia w dalszej części niniejszych wytycznych zostaną przytoczone najczęściej stosowane zasady stosowania przypisów (odwołań) oraz opisów bibliograficznych. Mają one tylko charakter wycinkowy i w razie potrzeby należy w niezbędnym zakresie korzystać z porad promotora.

V. Zalecane zasady stosowania przypisów oraz bibliografii

Bibliografia załącznikowa - (inaczej - kryptobibliografia, literatura przedmiotu) wykaz dokumentów wykorzystanych przez autora piszącego określoną pracę.

Książka jednego autora

Nazwisko autora dalej skrót imienia, *tytuł danej pozycji. Podtytuł* (o ile jest), nazwa wydawnictwa, miejsce wydania rok wydania np.:

Grzesiak J., Statystyka w metodologii badań pedagogicznych, UAM IPA, Kalisz 1996.

Książka dwóch lub trzech autorów

Nazwiska i skróty imion wszystkich autorów w kolejności jak w książce, *tytuł danej pozycji. Podtytuł* (o ile jest), nazwa wydawnictwa, miejsce wydania rok wydania np.:

Grzesiak J., Krygowska M., Matematyka 3 w ćwiczeniach, Cz. 1, WSiP, Warszawa 1993.

Książka czterech lub więcej autorów

Jeżeli książka ma więcej niż trzech autorów należy wpisać pierwszego i zrobić skrót i in. np.:

Gołębiowski K. i in., Jak zainteresować uczniów astronomią w szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej?, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2012.

⁵ Zob. np. www.wpa.amu.edu.pl; www.pwsz.konin.edu.pl; www.jangrzesiak.edu.pl

Praca zbiorowa

Jeżeli praca napisana jest pod redakcją wówczas zaczynamy od: *tytułu. Podtytułu*, red. skrót imienia i nazwisko, nazwa wydawnictwa, miejsce wydania, rok wydania, np.:

Ewaluacja i innowacje w edukacji. Projektowanie poprawy jakości kształcenia. red. J. Grzesiak, WPA PWSZ, Kalisz – Konin 2013.

Artykuł w pracy zbiorowej

W przypadku korzystania z jednego artykułu pracy zbiorowej zaczynamy opis od: nazwiska autora artykułu i skrót imienia, *tytuł artykułu*, w: *tytuł książki. Podtytuł*, red. skrót imienia i nazwisko, nazwa wydawnictwa, miejsce wydania i rok, strony na których znajduje się artykuł, np.:

Denek K., Projektowanie poprawy jakości kształcenia w szkole i jej uwarunkowania, w: *Ewaluacja i innowacje w edukacji. Projektowanie poprawy jakości kształcenia*. red. J. Grzesiak, WPA PWSZ, Kalisz – Konin 2013, s. 21-30.

Artykuł w czasopiśmie

Wykorzystując do pracy materiały z czasopisma najpierw wypisujemy: nazwisko i skrót imienia autora artykułu, *tytuł artykułu. Podtytuł*, „Nazwa Czasopisma” rok wydania, nr czasopisma, strony na których znajduje się artykuł, np.:

Grzesiak J., Motywacyjna funkcja oceny zachowania uczniów, „Życie Szkoły” 1984, nr 4, s. 4-6.

Witryna internetowa

Witryna internetowa Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koninie: www.pwsz.konin.edu.pl/.

Korzystając z Internetu należy podać informacje, które są dostępne (jak w przypadku książki drukowanej czy czasopisma), jeżeli nie ma autora, tytułu, nazwy czasopisma itd. pomijamy. Zawsze należy podać dokładny adres strony i datę dostępu, np.:

Grzesiak J., Wypaleni nauczyciele – wypaleni uczniowie, <http://www.janggrzesiak.edu.pl> [dostęp: 9 grudnia 2013].

Akty prawne

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. 2011, nr 149, poz. 887).

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz. U. 2012, nr 0, poz. 131).

Przypis - objaśnienie lub uzupełnienie określonego miejsca tekstu, zaznaczonego cyferką lub innym znakiem. Zawiera najczęściej bibliograficzny adres źródła, z którego została zaczerpnięta myśl, wiadomość lub cytat. Przypisy umieszcza się najczęściej na dole strony, bądź na końcu odpowiedniego fragmentu dzieła (np. rozdziału), a w niektórych wypadkach na samym końcu dzieła. Istota przypisów tkwi w tym, że stanowią one udokumentowanie korzystania z cudzych opinii i osiągnięć oraz wyprowadzanie poza tekst główny w celu budowania tekstu zrozumiałego dla odbiorcy. W pisaniu prac dyplomowych preferowane są przypisy dolne (tzw. system niemiecki).

Przy tworzeniu przypisów w pracy należy przestrzegać zasady, że pełne dane bibliograficzne podajemy tylko za pierwszym razem. Cytując daną pozycję kolejny raz stosujemy skrót – **dz. cyt.** (**dzieło cytowane** – przypis do pozycji już cytowanej). Na przykład:

¹ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006, s. 45.

² T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydaw. Akademickie „Żak”, Warszawa 2001, s. 45.

³ M. Łobocki, dz. cyt., s. 97.

Jeżeli w pracy cytujemy wiele dzieł danego autora i przytaczamy je ponownie, to w przypisie podajemy nazwisko autora, pierwszy wyraz tytułu tego dzieła, a następnie wyżej wspomniany skrót – **dz. cyt.**, np.

¹ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006, s. 45.

² T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydaw. Akademickie „Żak”, Warszawa 2001, s. 45.

³ M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006, s. 9.

⁴ M. Łobocki, *Metody...*, dz. cyt., s. 69.

Jeżeli w kolejnym przypisie przywołujemy pozycję, którą cytowaliśmy w przypisie poprzedzającym stosujemy skrót – tamże (przypis odwołujący się do poprzedniego przypisu), np.:

¹ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006, s. 45.

² Tamże, s. 137.

Jeżeli w przypisie cytujemy tę samą pozycję i miejsce, to w po skrócie tamże nie podajemy numeru strony, np.:

¹ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006, s. 45.

² Tamże, s. 137.

³ Tamże.

VI. HARMONOGRAM PISANIA PRAC DYPLOMOWYCH (ORIENTACYJNY):

Studia 1. stopnia⁶

semestr V

październik – listopad

– określenie roboczej wersji koncepcji pracy (temat, ogólna struktura pracy, część bibliografii, część założeń metodologicznych – przede wszystkim dobór technik badawczych oraz terenu badań, opracowanie analizy literatury obejmującej co najmniej 1 podrozdział na podstawie selektywnie dobranej literatury z książek i z czasopism (i renomowanych stron internetowych),

- wykaz tematów prac należy przekazać do władz uczelni w określonym terminie (o ile jest to wymagane),

- zgłoszenie wniosku o skierowanie pisma do interesariuszy w sprawie udostępnienia niezbędnych danych źródłowych oraz umożliwienia przeprowadzenia badań sondażowych (czy eksperymentalnych); wniosek winien być zgłoszony przez promotora po zatwierdzeniu opracowaniu konceptualizacji pracy przez studenta,

grudzień - styczeń

- uzupełnienie bibliografii, doprowadzenie pisanie do prawie końcowej formy rozdziału metodologicznego oraz ewentualne przeprowadzenie próbnych badań empirycznych z zastosowaniem narzędzi badawczych (wypracowanych przez siebie lub zapożyczonych),

semestr VI

luty - marzec

– dalsze uzupełnianie bibliografii, kontynuowanie analizy literatury do bynajmniej 75-90 %, opracowanie narzędzi badawczych oraz przeprowadzenie badań, próbna (wycinkowa) prezentacja w formie pisemnej uzyskanych wyników i ich interpretacje,

kwiecień – maj

– dokończenie wszczętych badań, dopracowanie całości pracy pod względem merytorycznym oraz edytorskim,

- seminarium studenckie – autoprezentacje „najlepszych prac” wyłonionych w skali Zakładu Pedagogiki,

- złożenie pracy z akceptacją promotora do procedury antyplagiatowej w terminie określonym przez władze uczelni,

⁶ W niektórych uczelniach (np. PWSZ w Koninie) seminaaria dyplomowe rozpoczynają się w czwartym semestrze studiów i tym samym pisanie pracy trwa trzy semestry, co powinno sprawić wyższą jakość kształcenia studentów i ich uczestnictwa w badaniach edukacyjnych. Zakłada się, że w takim przypadku w semestrze 4 seminarzyści opracują wstępne konceptualizacje na temat, który zostanie ostatecznie ustalony i zaakceptowany przez promotora. Można przyjąć założenie, że na koniec semestru 4 studiów seminarzyści będą na porównywalnym etapie jak określa niniejszy harmonogram na koniec listopada w semestrze 5 studiów..

Studia 2. stopnia

semestr I

określenie roboczej wersji koncepcji pracy (temat, ogólna struktura pracy, część bibliografii, część założeń metodologicznych oraz analiza literatury na temat co najmniej jednego podrozdziału – a przede wszystkim dobór technik badawczych oraz terenu badań,

semestr II

uzupełnienie bibliografii, opracowanie analizy literatury obejmującej ok. 60 – 75 % całości tzw. części teoretycznej pracy, doprowadzenie do końcowej formy rozdziału metodologicznego oraz ewentualne przeprowadzenie próbnych badań empirycznych z zastosowaniem narzędzi badawczych (wypracowanych przez siebie lub zapożyczonych ze wskazanych źródeł),

semestr III

dalsze uzupełnianie bibliografii, kontynuowanie analizy literatury do stopnia zaawansowania ok. 80 - 90 % całości, dopracowanie narzędzi badawczych oraz przeprowadzenie badań (bynajmniej wstępnych), próbna (wycinkowa) prezentacja w formie pisemnej uzyskanych wyników i ich interpretacje,

semestr IV

dokończenie wszczętych badań, końcowe opracowanie analizy literatury oraz części badawczej, dopracowanie całości pracy pod względem merytorycznym oraz edytorskim.
Złożenie pracy w dziekanacie po akceptacji promotora.

UWAGI KOŃCOWE

Niniejsze wytyczne mają charakter informacyjny – metodyczny i mogą stanowić przedmiot dyskusji naukowo – merytorycznych zarówno z udziałem promotorów jak i studentów.

październik 2013 r.

VII. Przykładowe zagadnienia do rozmowy na egzaminie dyplomowym⁷:

(losowo jedno zagadnienie)

1.	Uczenie się - istota, prawidłowości, dyrektywy pedagogiczne
2.	Procesy psychiczne i ich rozwijanie w procesie edukacji dzieci (w tym zadania nauczyciela)
3.	Dojrzałość szkolna - istota, ciągłość rozwoju elementarnych kompetencji dzieci, zadania nauczyciela
4.	Diagnostyka psychopedagogiczna w pracy nauczyciela – istota, rodzaje, wyzwania i zadania dla nauczyciela dzieci
5.	Nauczanie a kształcenie efektywne – istota, zasady nauczania, dyrektywy pedagogiczne i ich wartościowanie
6.	Nauczanie czynnościowe - istota, dyrektywy, przykłady, kontrprzykłady, znaczenie
7.	Fazy i etapy kształtowania kompetencji dzieci – wybrane teorie i przykłady (zadania nauczyciela)
8.	Specyfika i zadania edukacji elementarnej dziecka – wobec kategorii swobody i przymusu w rodzinie, w przedszkolu i w szkole; wielopodmiotowość w edukacji (zadania nauczyciela)
9.	Cele edukacji w kontekście usamodzielniania dzieci – istota, typy, operacjonalizacja, dyrektywy i znaczenie społeczne
10.	Mechanizmy integracji i korelacji w edukacji dzieci – istota, rodzaje, „żywe nauczanie” codziennym wyzwaniem nauczyciela dzieci
11.	Zadania (problemy) i sytuacje zadaniowe (problemowe) – istota, struktura, rodzaje, dobór wobec celów edukacyjnych (z uwzględnieniem kryteriów doboru podręcznika przez nauczyciela)
12.	Aktywność i aktywizacja ucznia w procesie kształcenia – indywidualizacja kształcenia poprzez zadania edukacyjne, w tym programy i zajęcia terapeutyczne
13.	Odbicie teorii kształcenia wielostronnego w edukacji dzieci - holizm a radość dziecka z uczestnictwa w edukacji (powinności nauczyciela)
14.	Dziedziny wychowania i ich odbicie we współczesnym (wybranym) systemie dydaktycznym – ze szczególnym uwzględnieniem ról nauczycieli w wychowaniu patriotycznym dzieci
15.	Metody i formy nauczania – istota, kryteria doboru, przykłady
16.	Środki dydaktyczne i neomedia (w tym komputerowe programy interaktywne i internet) w edukacji dzieci – istota, rodzaje, dobór i uwarunkowania prakseopedagogiczne
17.	Skuteczność kształcenia i wychowania – istota, kryteria i normy pomiaru (i oceniania) ilościowego i jakościowego, formy, zadania prakseopedagogiczne dla nauczyciela
18.	Zadania nauczyciela wobec mechanizmów samokontroli – kontroli, samooceny – oceny w kształceniu i wychowaniu (istota, funkcje, formy, tendencje, kontrowersje)
19.	Trudności a niepowodzenia dydaktyczne - przyczyny, rodzaje i środki zaradcze (w tym dobór metod kształcenia indywidualnie i w grupie)
20.	Metody i formy oddziaływań wychowawczych – istota, kryteria doboru, przykłady, znaczenie
21.	Trudności wychowawcze – przyczyny, rodzaje i środki zaradcze (w tym dobór metod oddziaływań wychowawczych indywidualnie i w grupie)
22.	Nauczyciel i klasa szkolna – istota, normy, mechanizmy, stosunki interpersonalne w grupie uczniów, zadania nauczyciela (socjologia edukacji)
23.	Projektowanie sytuacji edukacyjnych w wspieranie, wspomaganie i inspirowanie dzieci w edukacji - nauczyciel jako mentor, moderator i nowator (program indywidualny – grupowy, scenariusz, pakiet multimedialny itp.)
24.	Metody i formy uspołeczniania dzieci w toku edukacji poza ławką szkolną – np. zajęcia terenowe, harcerstwo, wybrane formy metodyki w świecie małej i wielkiej Ojczyzny
25.	Zadania nauczyciela w rozwijaniu form uczestnictwa dzieci w różnych formach aktywności kulturalnej w klasie i w środowisku lokalnym (pedagogika społeczna)
26.	Edukacja dzieci wobec pedagogiki czasu wolnego (w tym edukacja pozalekcyjna, pozaszkolna i edukacja domowa)
27.	Zadania nauczyciela dzieci w zakresie pomocy psychologicznej – pedagogicznej wobec dzieci i ich rodziców (we współpracy z pedagogiem szkolnym, logopedą, bibliotekarzem i z innymi nauczycielami dziecka)
28.	Wybrane elementy teorii i metodyki szczegółowej – np. metody nauki czytania, obserwacja wybranego zjawiska w przestrzeni przyrody nieożywionej, nauka liczenia w aspekcie kardynalnym, metoda Carla Orffa
29.	Metody i techniki badawcze w pracy pedagogicznej nauczyciela – istota, dobór, przykłady i znaczenie
30.	Autoewaluacja i ewaluacja w pracy nauczyciela - udział nauczyciela w formach rozwoju zawodowego (w tym stopnie awansu zawodowego), w badaniach pedagogicznych oraz w poprawie jakości pracy przedszkola-szkoły

⁷ Niniejszy wykaz ma jedynie charakter orientacyjny – a szczegółowe zasady przeprowadzania egzaminów dyplomowych są określone wytycznymi władz uczelni.

